

Tratatul de la Trianon (4 iunie 1920)

Semnat vineri 4 iunie 1920, la Versailles – Marele Trianon, Tratatul de pace cu Ungaria a fost încheiat de 23 de state: de o parte, Ungaria, iar, de cealaltă parte, 11 state din Europa (Puterile Aliate și Asociate, printre care România și cele trei state noi – Polonia, Cehoslovacia și Regatul Sârbo-Croato-Sloven), precum și 12 țări extra-europene (S.U.A., Canada, Australia, Noua Zeelandă, Uniunea Sud-Africană, India, Japonia, China, Cuba, Nicaragua, Panama și Siam). A fost semnat din partea României de dr. Ioan Cantacuzino, ministrul de stat și Nicolae Titulescu, fost ministru, iar din partea Ungariei de Ágoston Benárd, ministrul Muncii și Ocrotirilor Sociale și Alfréd Drasche-Lázár de Thorda, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar.

În plan concret, cronicarul timpului consemna:

„În galeria «Cotelle» a Marelui Trianon de la Versailles, vineri 4 iunie 1920 s-a semnat pacea între Puterile Antantei Aliate și Asociate și Ungaria.

La orele 16,30 delegația franceză, alcătuită din Alexandre Millerand, președintele Consiliului, ministrul afacerilor externe, Frédéric François-Marsal, ministrul finanțelor, Paul Louis Isaac de Auguste, ministrul comerțului și industriei, Jules Cambon, ambasadorul Franței, George-Maurice Paléologue, secretarul general al Ministerului Afacerilor Externe, este însoțită de reprezentanți ai principalilor noștri aliați – ambasadorul Statelor Unite ale Americii, Wallace, ambasadorul Marii Britanii, Villiers, reprezentanți ai Italiei și Japoniei și alți 12 din partea puterilor aliate și asociate (Belgia, China, Cuba, Grecia, Nicaragua, Panama, Polonia, Portugalia, România, Statul Sârbo-Croato-Sloven, Siam și Cehoslovacia).

Aceste puteri «mari» și «mici» îl invită pe domnul Gaston (Auguste) de Benard, ministrul muncii și securității sociale, și pe domnul Alfréd Drasche-Lázár de Thorda, trimis extraordinar și ministru plenipotențiar să semneze Tratatul. Urmează delegații României, Cantacuzino și Titulescu, demni și mândri totodată de actul pe care urmează a-l semna.

Tânărul rege al Greciei, Prințul de Udine, lordul Derby, mareșalul Foch, generalul Franchet d'Espèrey, fost comandant suprem al Armatei Orientului, prefectul din Seine-et-Oise, Auguste Chaleil, primarul din Versailles, Henri Saint-Mleux, participă la ceremonia care durează exact 17 minute: este ceremonia de semnare a unui tratat de pace care a durat cel mai puțin.

Două companii de geniu acordă onorurile militare. Se servește un prânz, cu șampanie.

Se respectă cu strictețe ordinea. Comisarul de poliție al orașului Versailles consemna în raportul său diurn: «Ieri după amiază, cu ocazia semnării Tratatului de pace cu Ungaria, nici un incident de ordine publică nu a avut loc la Versailles, de la Picardie la Trianon, cu ocazia ceremoniei oficiale.»

Ca și în cazul Tratatului de la Neuilly-sur-Seine presa locală nu pare atât de interesată față de acest al patrulea Tratat de pace, de la Trianon mai ales dacă comparăm cu ce s-a întâmplat în urma tratatelor de la Versailles și de la Saint-Germain, precum în fața a ceva normal, cuvenit de la sine.

Presa națională relatează mai pe larg despre acest tratat de pace. Le Temps îl semnalează cu un comentariu precis și adecvat. L'Illustration reproduce noua hartă a Ungariei și adaugă că, mulțumită acestui tratat, ia sfârșit dominația a mai puțin de 10 milioane de maghiari asupra 20 milioane de alogeni.

La acesta se adaugă o tendință clară de a critica, în numele republicanismului și progresismului francez, spiritul reacționar al nobililor maghiari habsburgici. Este o caracteristică antiaristocrată a opiniei publice franceze sensibilă odată cu Conferința de pace și deja perceptibilă față de germani și mai ales față de prusaci, dar și, prin ricoșeu, de Budapesta.”

Tratatul de la Trianon a fost ratificat de Parlamentul Român, la 17 august (Senatul) și la 26 august 1920 (Adunarea Deputaților); Parlamentul Ungariei l-a ratificat la 14 noiembrie 1920; instrumentele de ratificare au fost depuse la Paris, de guvernul român, la 4 septembrie 1920, iar de guvernul ungar la 23 martie 1921; a intrat în vigoare la 26 iulie 1921, după ce în prealabil fusese ratificat și de alte state semnatare.

Protocolul preciza condițiile în care trebuiau executate anumite clauze din Tratat, iar *Declarația* privea obligația guvernului ungar de a procura și oferi informațiile ce puteau folosi guvernelor puterilor aliate și asociate în ceea ce privește vasele scufundate sau păgubite de forțele navale ungare în timpul ostilităților. În *Preambul* se consacra încetarea existenței Austro-Ungariei, iar prin art. 73 se recunoștea Ungaria ca stat independent; tratatul este deci actul de naștere al Ungariei moderne ca stat independent și suveran și subiect distinct de drept internațional. El a stabilit frontierele Ungariei cu România, Regatul Sârbo-Croato-Sloven și Cehoslovacia și a consacrat principii în baza cărora România își vedea recunoscută pe plan internațional desăvârșirea unității sale statale, hotarele Ungariei fiind puse în concordanță cu cele etnice. Conform clauzelor teritoriale și politice Italia primea Rijeka (Fiume), Regatul Sârbo-Croato-Sloven, Croația, Backa și partea apuseană a Banatului, Transilvania se unea cu România, Cehoslovacia primea Slovacia și Ucraina subcarpatică, iar Austria provincia Burgenland. Ungaria recunoștea independența de stat a Cehoslovaciei și a Regatului Sârbo-Croato-Sloven și renunța la drepturile și titlurile pe care ar fi putut să le pretindă dubla monarhie austro-ungară în fostele sale teritorii.

Pe conținut concret, de drept pozitiv, precum toate tratatele de pace încheiate la Paris sau în periferiile sale în anii 1919–1920 și Tratatul de la Trianon cuprindea în Partea I *Pactul Societății Națiunilor* (art. 1–26), Partea a II-a *Frunтариile Ungariei* (art. 27–35), Partea III *Clauze Politice Europene* (art. 36–78), Partea a IV-a *Interese ungare în afară de Europa* (art. 79–101), Partea a V-a *Clauze militare navale și aeriene* (art. 102–143), Partea a VI-a *Prizonierii de război și morminte* (art. 144–160), Partea a VII-a *Sanctiuni* (art. 157–160), Partea a VIII-a *Reparațiuni* (art. 161–174) și anexele I–VI și *Dispozițiuni particulare* (art. 175–179), Partea a IX-a *Clauze financiare* (art. 180–199), Partea a X-a *Clauze economice* (art. 200–259), Partea a XI-a *Navigația aeriană* (art. 260–267), Partea a XII-a *Porturi, căi de apă și căi ferate* (art. 268–314), Partea a XIII-a *Munca* (art. 315–355), Partea a XIV-a *Clauze diverse* (art. 356–364).

În privința clauzelor care priveau în mod direct și exclusiv România erau de interes, mai întâi, cele teritoriale cuprinse în art. 27.1 referitor la fixarea fruntariilor Ungariei cu România și care își păstrează și astăzi valabilitatea. În art. 28 se făcea precizarea și în privința lor că erau „indicate pentru părțile lor definite pe o hartă la scara 1/1.000.000, anexată Tratatului; în caz de divergență între text și hartă, textul avea precădere”. De asemenea, în art. 29 se stipula că aceste fruntarii „vor fi trasate pe teren de către Comisiuni de delimitare a căror compunere este fixată prin Tractatul de față sau va fi fixată printr-un Tratat între Principalele Puteri aliate și asociate și Statele interesate sau unul dintre ele”, ale căror decizii erau luate cu majoritate de voturi și deveneau obligatorii pentru părțile interesate. Art. 30 cuprindea prevederi referitoare la cursuri de apă, iar cele ale art. 31–33 prevedeau obligații ale statelor interesate față de îndeplinirea corespunzătoare a sarcinilor încredințate de către comisiile de delimitare. Clauzele politice europene referitoare la România erau cuprinse în art. 45–47 și se refereau la: renunțarea de către Ungaria în favoarea României la toate drepturile și titlurile asupra teritoriilor fostei monarhii austro-ungare situate dincolo de fruntariile Ungariei (așa cum erau fixate la art. 27, partea II) și recunoscute prin tratate (art. 45), instituirea unei comisii din șapte membri pentru a fixa la fața locului traseul liniei de frontieră (art. 46) și recunoașterea și confirmarea de către România față de Ungaria a angajamentului de a consimți într-un tratat cu Principalele Puteri aliate și asociate a unor dispoziții pe care aceste Puteri le vor socoti necesare pentru a ocroti în România „interesele locuitorilor ce se deosebesc prin rasă, limbă sau religie de majoritatea populației, precum

și pentru a ocroti libertatea tranzitului și a aplica un regim echitabil comerțului celorlalte națiuni” (art. 47). Ungaria declara că „recunoaște și primește” inclusiv fruntariile României „astfel precum aceste fruntarii vor fi fost fixate de către Principalele Puteri aliate și asociate” (art. 74). În privința clauzelor referitoare la regimul reparațiilor de război, România se număra printre statele îndrituite să numească un delegat în Comisia reparațiilor, precum și un reprezentant în Secțiunea pentru executare.

În materie financiară, Ungaria renunța, în ceea ce o privea, la beneficiul tuturor stipulațiilor inserate în Tratatul de la București și se obliga să transfere în mod respectiv fie României, fie Principalelor Puteri aliate și asociate, orice instrumente monetare, bani, valori și instrumente negociabile sau produse care le-a primit spre executarea sub-zisului tratat (art. 193).

În materie economică, în scop de a permite României, precum și Poloniei, Statului sârbo-croato-sloven, Cehoslovaciei, Ungariei și Austriei „de a se ajuta între ele în ceea ce privește produsele care până atunci erau schimbate între teritoriile acestor state și care ar fi indispensabile producției sau comerțului acestor teritorii, unul sau altul din aceste state va întreține, în cele șase luni care vor urma punerii în vigoare a tratatului... negocieri spre a încheia cu unul din celelalte state convenții separate” (art. 207 pct. 6). Prin art. 227 Ungaria declara că recunoaște ca lipsite de orice efect toate tratatele, convențiile și înțelegerile pe care fosta monarhie austro-ungară le-a încheiat cu România înainte de 28 iulie 1914 sau de la această dată până la punerea în vigoare a Tratatului de la Trianon. România mai era direct și expres vizată și de unele dispoziții speciale privind Dunărea, cuprinse în art. 285, 286, 288 și 290. În art. 289 se preciza că mandatul dat Austro-Ungariei prin art. 57 al Tratatului de la Berlin din 13 iulie 1878 și cedat de aceasta către Ungaria pentru executarea lucrărilor de la Porțile de Fier, înceta.

Unele măsuri priveau regimul apelor (art. 293), exploatarea anumitor linii de căi ferate (art. 302) ș.a.

Răspunderea Ungariei pentru declanșarea războiului mondial figurează în fruntea capitoului consacrat reparațiilor al Tratatului și este exprimată prin articole cu o redactare perfect asemănătoare celor corespunzătoare din Tratatul din 28 iunie 1919 de la Versailles încheiat cu Germania (art. 161–174 cu anexele și prevederile speciale). Totodată, avea aceeași rațiune ca în cazul acestuia: cea de a servi ca temelie juridică, după regulile răspunderii civile, pentru repararea pagubelor pricinuite persoanelor și bunurilor particularilor, contra legilor războiului; în mod evident respectivele prevederi nu aveau nicio legătură cu clauzele teritoriale, fundamentate pe principiul naționalităților și care consacrau rezultatele exercitării dreptului la autodeterminare de către popoarele asuprite ale fostei monarhii austro-ungare. În aceeași situație s-au aflat și clauzele militare, navale și aeriene privind dezarmarea Ungariei (partea a V-a, ca și în Tratatul de la Versailles), cu mențiunea că din punct de vedere numeric al efectivelor și materialului de război, cifrele erau diferite potrivit dimensiunilor reale și efective ale reperului statal; efectivul armatei Ungariei era fixat la 35.000 de persoane, trupe și ofițeri împreună, cu desființarea serviciului militar obligatoriu, limitarea armamentului și munițiilor, interzicerea aviației de război, a submarinelor și a armei chimice, predarea unităților navale, controlul interaliat ș.a. Cât privește noul statut teritorial al Ungariei, stabilit pe temeiul principiului naționalităților, acesta era determinat prin prevederile aferente părții a II-a din tratat sub titlul „Fruntațiile Ungariei” (art. 27–35), cât și cele ale părții a III-a, „Clauze politice europene” (art. 36–53), prin care se configurau limitele teritoriale ale statului ungar, în ținuturile locuite de unguri și, totodată, se fixau limitele până unde se întindeau fruntariile sporite sau renăscute (România, Iugoslavia, Italia și Cehoslovacia) și hotăra și trecerea ținutului Burgenland sub suveranitatea Austriei potrivit dispoziției prevăzute anterior prin Tratatul de la Saint Germain pentru refacerea statului austriac, întrucât populația de acolo era în majoritate germană și nu ungară. În virtutea acestor prevederi ale tratatului de pace, Ungaria veche cu o suprafață a teritoriului de 325.411 km² și 20.887.000 locuitori a fost redusă la 92.963 km² cu 7.900.000 locuitori, adică o diminuare cu 71,4%

a teritoriului și cu 63,5% din populație. Pierderile Ungariei în teritoriu proveneau din schimburile de fruntarii în favoarea statelor succesoare, astfel: România dobânda 103.093 km² cu 5.300.000 locuitori, Iugoslavia 63.092 km² și 4.200.000 locuitori, Cehoslovacia 61,654 km² și 3.600.000 locuitori, Austria cu 4.000 km² și 300.000 de persoane, în fine Italia (Fiume) cu 21 km² cu 50.000 locuitori. Fruntariile cu România erau precizate de art. 27 pct. 3¹.

Tot în cadrul noului statut politico-teritorial fixat Ungariei la „pacea generală” intra și interzicerea de restaurare monarhică a Habsburgilor pe tronul regatului milenar al coroanei Sfântului Ștefan; măsura nu era cuprinsă (prevăzută) prin chiar textul tratatului, ci într-o declarație anterioară semnării acestuia, de la 4 februarie 1920, făcută de conferința ambasadiorilor de la Paris; prin aceasta se făcea cunoscut națiunii ungare că o restaurare a Dinastiei de Habsburg nu ar fi fost recunoscută și nici îngăduită de marile puteri, pe considerentul că un asemenea fapt ar fi însemnat o revenire la situația anterioară conflagrației mondiale. De menționat că dintre puterile aliate Italia se opunea cel mai energic restaurării Habsburgilor, dar și statele succesoare (România, Iugoslavia și Cehoslovacia) insistaseră pentru adoptarea unei atari poziții. De remarcat și stipulația internaționalizării Dunării de la Ulm.

Prin nerespectarea dispozițiilor referitoare la dezarmare ale armistițiului s-a ajuns ca, în vara anului 1919, Ungaria să atace militar România, ceea ce a condus la contraofensiva victorioasă a acesteia din urmă, soldată cu ocuparea Budapestei și obligarea statului național ungar să-și respecte angajamentele internaționale. În urma acestor evenimente a luat ființă Mica Înțelegere, în scopul executării Tratatului de la Trianon și a menținerii păcii în Europa Centrală (în anul 1921, din inițiativa miniștrilor de externe român, Take Ionescu, și cehoslovac, E. Benes). Mai târziu, Ungaria a urmărit anularea controlului militar interaliat, prin cererea adresată Conferinței ambasadiorilor din 12 ianuarie 1927, la care a răspuns Mica Înțelegere prin scrisoarea din 10 februarie 1927. Hotărârea Conferinței, exprimată la 28 martie 1927 de președintele său, A. Briand, împărtășea și se exprima favorabil poziției Miciei Antante, pronunțându-se pentru menținerea controlului militar interaliat, până când Ungaria aplica în întregime dispozițiile Tratatului de la Trianon. De adăugat că, de-a lungul timpului, Budapesta a ridicat numeroase obstacole în respectarea prevederilor acestuia din urmă. Paralel cu acesta ea a promovat o campanie revizionistă susținută, dăunătoare ideii de pace și solidaritate internațională, de menținere a unor raporturi încordate cu vecinii.

În perioada imediat următoare semnării tratatului s-au purtat negocieri între România și Ungaria pentru stabilirea de relații diplomatice; la 6 iunie 1920 contele Pál Teleki, ministrul de

¹ Frontierele astfel stabilite fixau o suprafață sensibil mai redusă decât cea promisă României prin Tratatul de alianță cu Antanta semnat la 4/17 august 1916 al cărui art. IV prevedea următoarele limite: „Linia de demarcație va începe pe Prut, la un punct al frontierei actuale dintre România și Rusia, de lângă Novoselița și va urma acest fluviu până la frontiera Galiției la confluența Prutului cu Ceremușul. Apoi ea va urma frontiera Galiției și a Bucovinei și aceea a Galiției, și a Ungariei până la punctul Stog (cota 1655). De acolo ea va urma linia de separație a apelor Tisei de ale Vișeului, spre a ajunge la Tisa la satul Trebușa în amonte de locul unde se unește cu Vișeul. Pornind din acest punct ea va coborî pe talvegul Tisei până la 4 km în aval de confluența sa cu Someșul, lăsând satul Vasaros-Namény României. Ea va continua apoi în direcția sud-sud-vest până la un punct la 6 km. la răsărit de orașul Debreczen. Din acest punct ea va atinge Crișul la 3 km. În aval de unirea celor doi afluenți ai săi, Crișul Alb și Crișul Repede. Ea va ajunge apoi la Tisa în dreptul satului Algyö, la nord de Szeged trecând la Apus de satele Orosháza și Békéssámson, la 3 km. de care va face o mică curbă. Pornind de la Algyö linia va coborî pe talvegul Tisei până la confluența sa cu Dunărea și în sfârșit va urma talvegul Dunării până la frontiera actuală a României. România se angajează să nu construiască fortificații în fața Belgradului într-o zonă ce se va determina ulterior, și să nu țină în această zonă decât forțe necesare serviciului de poliție. Guvernul Regal Român se angajează să despăgubească pe sârbii din regiunea Banatului, care părăsind proprietățile lor ar voi să emigreze, în răstimp de doi ani de la încheierea păcii.”

externe în Guvernul Simonyi-Semadam, și din 19 iulie 1920 prim-ministru, condiționa stabilirea de relații cu Bucureștiul de: 1. Restituirea către Ungaria a teritoriilor din jurul noii frontiere locuite de maghiari și șvabi; 2. Autonomie pentru maghiari, secui și sași în Transilvania; 3. Acord bilateral în ceea ce privește drepturile minorităților; 4. Exploatarea minelor din Maramureș de către statul ungar. În schimbul acestor concesi se manifesta disponibilitatea de a renunța la o parte din cele 9 miliarde de coroane pe care România ar fi fost, eventual, obligată să le plătească Ungariei cu titlu de despăgubiri. Respingând atari condiții, Guvernul român a avansat, la 7 august 1920, propunerea de a trimite la Budapesta „un comisar diplomatic” care să fie acreditat apoi ca ministru plenipotențiar, în persoana colonelului Traian Stîrcea, adjutant regal. Totodată, se propunea trimiterea, la Budapesta, a unui delegat însărcinat cu lichidarea chestiunilor legate de aplicarea tratatului de pace, fiind numit în această calitate Ioan Lapedatu, secretar al resortului finanțelor, în Consiliul Dirigent al Transilvaniei. La 26 august 1920, partea ungară răspundea că acceptă primirea celor doi oficiali și anunța intenția de a desemna o persoană calificată pentru reprezentarea diplomatică a Ungariei la București. Traian Stîrcea a fost numit, prin decret regal, „trimis extraordinar și ministru plenipotențiar” și a preluat conducerea Legației României la Budapesta, începând cu 21 februarie 1921. Ungaria l-a desemnat mai întâi, în octombrie 1920, pe Szilard Masirevici, dar acesta avea să preia conducerea Legației ungare de la Viena, situație în care a numit la București un însărcinat cu afaceri, în persoana lui András Hóry, care s-a instalat la 15 februarie 1921, mai târziu fiind desemnat șef de legație baronul Ivan Rubido-Zichy. Ambele misiuni diplomatice din capitalele celor două țări aveau ca sarcini prioritare normalizarea raporturilor bilaterale și punerea în aplicare a prevederilor Tratatului de la Trianon. Cei 100 de ani care au trecut de la 4 iunie 1920 au fost marcați în relațiile bilaterale româno-ungare de „problema Trianon”.

Clauzele teritoriale ale Tratatului de la Trianon au fost preluate de tratatele de pace încheiate în 1947 la Paris, inclusiv de Tratatul de pace dintre Puterile Aliate și Asociate și România, din 10 februarie 1947, al cărui art. 2, după ce stipula că „Hotărârile sentinței de la Viena din 30 august 1940 sunt declarate nule și neavenite”, prevedea că „Frontiera dintre România și Ungaria e stabilită astfel cum exista la 1 ianuarie 1938”. Granița de nord-vest a fost apoi reconfirmată prin tratatele bilaterale de reglementare a regimului frontierei de stat, Tratatul româno-ungar din 1996 precum și alte acte internaționale.

Prof. Mircea Duțu